

**Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada
Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų
mokiniam**

2016 m.

11–12 klasės

Rajono (miesto) etapas

Užduočių atlikimo laikas – 2 val.

.....
mokykla/gimnazija

.....
dalyvio vardas, pavardė

Vertinimas:

I UŽDUOTIS

Užpildykite lentelę, prie nurodytų autorių įrašydami jų veiklos ir kūrybos laikotarpį (epochą), svarbiausią kūrinį, to kūrinio žanrą ir kalbą.

Autorius	Laikotarpis	Svarbiausias kūrinys	Kūrinio žanras	Kūrinio kalba
1. Mikalojus Daukša				
2. Mikalojus Husovianas				
3. Dantė Aligjeris				

Vertinimas

Vertinimas: Už kiekvieną (1, 2, 3) teisingą atsakymą – 2 taškai (po 0,5 taško už kiekvienos skilties atsakymą).

Suma:

II UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. Kokios tautos gentys buvo galindai? Kaip su galindais siejamas graikų astronomas ir geografas Ptolemėjas (II a. po Kr.)?

Vertinimas

2. Kas yra baltizmai? Kokiose ne indoeuropiečių kalbose jų yra daugiausia? Paminėkite dvi.

3. Kada (nurodykite amžių) atsiskyrė lietuvių ir latvių kalbos? Kokiu pagrindiniu bruožu latvių kalbos žodžių kirčiavimas skiriasi nuo lietuvių kalbos žodžių kirčiavimo?

4. Kurios baltų kalbos paminklas yra Elbingo žodynelis? Kokių kalbų žodžiai jame skelbiami?

5. Kokį mokslą Kazimieras Būga, Kazimieras Jaunius vadino *tarmėmokslu*, *tarmėtyra*? Parašykite tarptautinį žodį. Kuo *tarmėtyros* mokslui nusipelnė Antanas Baranauskas? Paminėkite bent vieną nuopelną.

6. Kokios yra dvi pagrindinės pietų aukštaičių patarmės ypatybės?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

III UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. Poema *Metai* – žymiausias K. Donelaičio kūrinys. Kokio kito žanro lietuviškų kūrinių parašė K. Donelaitis?

Vertinimas

2. Kokios kalbos dalies žodžių Donelaičio *Metuose* yra daugiausiai? Kokių bruožų tai suteikia Donelaičio kalbai?

3. *Metuose* vartojama daug trumpų žodelių – dalelių, jaustukų. Paminėkite bent du *Metams* labiausiai būdingus pavyzdžius.

4. Su kokia tauta *Metuose* Donelaitis daugiausiai lygina lietuvių valstiečius? Kodėl?

5. Kokius žinote kitus (be K. Donelaičio) lietuvių rašytojus, įamžinusius savo kūryboje Mažosios Lietuvos tradicijas ir kultūrą. Paminėkite bent vieną.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas),
2 (atsakymas teisingas)

Suma:

IV UŽDUOTIS

Toliau pateikti sakiniai iš **Lietuvių kalbos žodyno**:

1. Arklys dagus kaip ugnis.
2. Beržinės malkos dagesnės negu alksninės.
3. Dagi rugiena, dagūs grumstai – vaikščioti basam bloga.
4. Dagus žmogus, kuris greitai dirba, greitai supyksta.
5. Ne taip dagus darbas, ko skubini.
6. Per pusiau praviras akis tartum ir dabar žybčiojo dagios jos akių liepsnelės.
7. Vėjas taip šaltas, taip dagus – lygu ugnį kas po nosia kūrentų.

Atlikite užduotis:

1. Raskite sakinius, kuriuose vartojamas būdvardis *dagus*, padarytas iš veiksmažodžio *degti*, ir nurodykite kokios yra šio būdvardžio reikšmės. Kuriuose išrinktuose sakiniuose vartojama ta pati būdvardžio *dagus* reikšmė?

Vertinimas

2. Iš ko padarytas būdvardis *dagus*, vartojamas kituose (Jūsų neišrinktuose) sakiniuose? Kokios yra šio būdvardžio reikšmės?

3. Kodėl būdvardis *dagus*, padarytas iš *degti*, ir *dagus*, padarytas iš Jūsų nurodyto žodžio, yra/nėra homonimai?

4. Ką rodo iš tarmės užrašytame sakinyje vartojama įnagininko forma *nosia* (plg. *Vėjas taip šaltas, taip dagus – lygu ugnį kas po nosia kūrentų*)? Padarykite iš sakinyje vartojamos įnagininko formos *nosia* vardininko formą.

5. Kokiai darybos kategorijai priskirtinas junginyje vartojamas žodis *rugiena* (plg. *Dagi rugiena*). Ar šiai kategorijai galima priskirti ir daiktavardžius *kiauliena*, *vištiena*?

Vertinimas

6. Sakinyje (*Arklys dagus kaip ugnis*) vartojamas lyginamasis posakis. Ką šiame sakinyje jis apibūdina? Kokių kalbos dalių žodžiai (be daiktavardžių) dar gali eiti lyginamųjų posakių pagrindiniu žodžiu? Paminėkite bent vieną kalbos dalį ir su ja pateikite lyginamojo posakio pavyzdį.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas),
2 (atsakymas teisingas)

Suma:

V UŽDUOTIS

„Viskas čia, žemėje, tik sapnas, o tikrenybė – ne čia. Amžinojo užmigimo valanda – tai pabudimo valanda.“

Šatrijos Ragana, *Sename dvare* („Mamatės užrašai“), ištrauka

Atsakykite į klausimus:

1. Trumpai pakomentuokite pagrindinius Šatrijos Raganos pasaulėžiūros bruožus.

Vertinimas

2. Su kokiomis literatūros ir kultūros kryptimis sietina Šatrijos Raganos estetika?

3. Koks žymus XX a. pradžios lietuvių filosofas laikomas lietuviškos krikščioniškosios filosofijos pagrindėju?

4. Pirmo lietuvių kalbos žodyno autoriaus K. Sirvydo žodyne vartotas žodis „protomeilis“. Kokį šiuo metu vartojamą terminą šiuo žodžiu siūlė vadinti K. Sirvydas? Kodėl?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas),
2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VI UŽDUOTIS**Atsakykite į klausimus:**

1. Ta knyga yra seniausia išlikusi lietuviška knyga, išspausdinta Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Su ja siejama lietuviškos spausdintinės raštijos ir lietuvių rašomosios kalbos pradžia. Kokia tai knyga, kas jos autorius ir kuriais metais pirmą kartą ji buvo išleista?

Vertinimas

2. Jis parengė vieną svarbiausių lietuvių raštijos paminklų – originalių sutrumpintų pamokslų rinkinį, kur pateikiami lietuviški ir lenkiški tekstai, pirmą kartą lietuvių raštijos istorijoje išversti iš lietuviškų. Jo žodynai beveik iki XIX a. vidurio buvo vieninteliai spausdinti lietuvių leksikografijos paminklai Didžiojoje Lietuvoje. Koks tai autorius ir kuriame amžiuje pirmą kartą buvo išleisti jo žodynai?

3. Jis tyrė lietuvių kalbos daiktavardžių linksniavimą ir veiksmažodžių morfologiją, sukūrė originalią teoriją apie baltų kalbų sistemos kirčiavimo raidą, vėliau savo tyrimus apibendrinęs knygoje „Lietuvių kalbos istorinė gramatika“, kur pritaikė vidinės rekonstrukcijos metodą. Daugiausia jo rūpesčiu buvo įkurtas tarptautinio pripažinimo sulaukęs žurnalas „Baltistica“. Koks tai buvo kalbininkas ir kuriame amžiuje jis dirbo?

4. Jis buvo Mažosios Lietuvos raštijos kūrėjas, tautosakininkas, kultūros veikėjas. Jis tyrė ir rinko lietuvių liaudies dainas, išleido K. Donelaičio „Metus“, pasakėčių rinkinį, parengė su kitais 3-įjį ir 4-ąjį lietuviškos Biblijos leidimus, svarstė apie lietuvių bendrinės kalbos raidos problemas. Kas buvo šis šviesuolis ir kurio amžiaus yra jo darbai?

5. Šiame mieste, esančiame abipus Ventos, yra Kalendorių muziejus ir jo aikštėje stovi paminklas pirmajam lietuviškų kalendorių (*Metų skajtlius...*) rengėjui ir leidėjui, taip pat rinkusiam ir lietuvių tautosaką, medžiagą lietuvių kalbos žodynui, vertusiam grožinės literatūros kūrinius. Koks tai miestas ir kas išleido pirmąjį lietuvišką kalendorių?

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą po 2 taškus.

Suma:

VII UŽDUOTIS

Perskaitykite iš kritinės literatūros pateiktas ištraukas ir nurodykite, kokius autorius ir jų parašytus kūrinius jie charakterizuoja:

1. A. „Rašytojas – nepriklausomas Lietuvos augintinis, bet – opozicininkas, smarkus autoritarizmo priešininkas. Jaunystėje rusų liaudininkų ir kairiųjų eserų ideologijos veikiamas išsiugdė demokratines pažiūras bei inteligento pareigą liaudžiai. Karštai įtikėjo nepaprastu XX a. veiklaus individo savarankiškumu, Europoje kylančia kairiųjų nuotaikų, socializmo idėjų, meno modernėjimo banga, šokiruojančiais avangardizmo iššūkais“.

Vertinimas

B. „Kūrinyje ryškina archajiška mitologinė pasaulėjauta (sudvasinti gamtos reiškiniai, mitinės būtybės, magišką galią turintys žodžiai bei daiktai) ir krikščionybė, susipynusi su vietiniu tautos klotu (burtai, prietarai pačioje bažnyčios pašonėje). Požiūris į tautosaką – autentiškas, profesionalus. Bet naratyvas apie velnio pinkles yra pakylėtas į universalesnį lygmenį – tai likimo smūgiai, susirėmimas su pačiu blogiu“.

2. A. „Šis rašytojas užpildė lietuvių modernistinės literatūros tuštumą, jo proza ir dramos yra patikima atrama teoretikams, ieškantiems ypatingos medžiagos lietuvių literatūros interpretacijoms, kurios leistų patenkinti moderniosios kultūros ir ribinių žmogaus būsenų tyrinėjimo aistrą. Jis užpildė egzistencialistinės tematikos erdvę, maža to, jis joje iki šiol atrodo esąs tarsi svarbiausias. Lietuvoje jis buvo tikrai ilgai laukiamas ir geidžiamas autorius, tikras mūsų literatūrologijos jaunikis. Kai tik Sovietų Sąjunga subyrėjo, jis triumfuodamas grįžo į istorinę tėvynę, atsiveždamas beletristinius tremtinio kančios dokumentus. Egzistencinio katastrofizmo būsenų autorius – tokio mums labai reikėjo“.

B. „Romano herojus yra modernus žmogus, praradęs absoliutų pasitikėjimą Dievu, netekęs ryšio su Aukščiausiuoju Adresantu. Bet klasikinis būties ieškojimas kalboje, tikėjimas dvasios gyvenimu literatūrinėje amžinybėje yra lemtingas jo, kaip prašančio subjekto, savimonės bruožas. Romano pradžioje herojus dar mėgina teigti klasikinį žodžio ir daikto ryšį: *Tavo vardas reikalingas tave prisiminti* [...] Tačiau sužalota protagonistos sąmonė (o gal tai naujos kartos simbolis, išprotėjusio pasaulio globalinė metafora?) vis dažniau fiksuoja žodžio ir daikto atsiskyrimą...“

3. A. „Grįžęs į tėvynę iš karto nuvyko į karaliaus rūmus Vilniuje, kuriuose ne tik ėmės skelbti reformacines idėjas, bet ir įgijo karališkosios poros globą. Karalienės protekcijos dėka maždaug 1541 m. pavasarį atidarė mokyklą LDK bajorų vaikams, kuri laikoma pirmąja humanistinės kolegijos tipo mokykla Lietuvoje“.

B. „Kūrinį sudaro dvi ryškesnės kompozicinės dalys, apologinė-kritinė ir tikėjimo tiesų išdėstymo, kurias užbaigia apgailėstas dėl pirmųjų Lietuvos evangelikų persekiojimo ir priverstinės emigracijos. Apologinę-kritinę dalį autorius pradėjo kaip teisininkas, pareiškimu, apeliuojančiu į Lietuvos teisminę („mūsų tėvų laikų“) tradiciją, kuri, anot jo, laikėsi principo iš anksto nepasmerkti žmogaus, kurio nusikaltimas neįrodytas“.

Vertinimas: už kiekvieną teisingą atsakymą 1 taškas.

Suma:

VIII UŽDUOTIS

Nulingavo per kiemą seneliukai. Iš pastogių ėmė lišti įvairūs bėgliai kinkyti savo vežimus. Pasipainiojo vienas kitas karininkas. Prasimaigė keli būreliai esesininkų.

Kaip mum iš to prakeikto kiemo ištrūkus?! Nors porą kilometrų toliau nuo plento pasistūmėjus!

Pasipainiojo blokavas, buvęs bėglys. Jis dabar vėl savarankiškai veikė, atsiskykęs nuo Bratkės kolonos. Jis vėl raitas jojo ant dviejų arklių, ieškojo, kur nudžiovus vežimą kokį. Ketino ir mus pavėžėti, bet, žinoma, pažado neištesėjo, – dingo kaip varlė tvenkiny. Vokiečiai bėgliai priimti mus į savo vežimus griežtai atsisakė, – dar mes papjaušią juos...

Kiemas ima tuštėti. Dingsta vienas vežimas paskui kitą. Iš grafo rūmų išsidangino visi nakvotojai. Išvažiavo grafienė, išsiveždama šimtametę paraližuoatą senutę. Grafo rūmai ištuštėjo.

B. Sruoga, *Dievų miškas*, ištrauka

Atsakykite į klausimus:

1. Raskite tekste vartojamą skatinamąjį sakinį ir paaiškinkite, ką juo reiškia kalbėtojas.

Vertinimas

2. Raskite tekste vartojamus priedėlius ir aptarkite, kas dažniausiai įvardijama priedėliais.

3. Kiek priebalsių tariama žodyje *išsidangino*? Paaškinkite, kas yra priebalsių asimiliacija.

4. Kokiais kirčio ženklais gali būti kirčiuojamas balsis *o*, kai tarptautiniame žodyje jis vienas yra kirčiuoto skiemens centras? Pateikite po teisingai sukirčiuotą pavyzdį. Ar žodis *kolonos* yra tarptautinis?

5. Naudodamiesi tekstu pakomentuokite, kuo išsiskiria B. Sruogos *Dievų miško* stilius.

Vertinimas: **0** (atsakymas neteisingas), **1** (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), **2** (atsakymas teisingas)

Suma:

Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų mokiniam

11–12 klasės

Rajono (miesto) etapas

2016 m.

ATSAKYMAI

I UŽDUOTIS

Autorius	Laikotarpis	Svarbiausias kūrinys	Kūrinio žanras	Kūrinio kalba
1. Mikalojus Daukša	Renesansas (XVI a.)	<i>Postilė</i>	Pamokslai	Lietuvių (su prakalbomis lotynų ir lenkų k.)
2. Mikalojus Husovianas	Renesansas (XVI a.)	<i>Giesmė apie stumbrą</i>	Poema	Lotynų
3. Dantė Aligjeris	Viduramžiai (XIII-XIV a.)	<i>Dieviškoji komedija</i>	Poema	Italų

II UŽDUOTIS

1. Baltų. Jis pirmasis paminėjo jų vardą.
2. Skoliniai iš baltų kalbų. Suomių ir estų kalbose.
3. 6–7 amžiuje. Latvių kalboje kirčio vieta yra pastovi – paprastai kirčiuojamas pirmasis žodžio skiemuo, o lietuvių kalboje nepastovi.
4. Prūsų kalbos. Prūsų ir vokiečių.
5. Dialektologiją. Antanas Baranauskas rinko tarminius tekstus (iš Kauno gubernijos), parašė studiją apie lietuvių kalbą ir žodyną, kur pateikė pirmą išsamesnę lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją.
6. Išlaiko sveikus dvigarsius *am, an, em, en*, o balsius *a, e* verčia *u, i*.

III UŽDUOTIS

1. Pasakėčių.
2. Veiksmazodžių. Jie poemai suteikia dinamiškumo.
3. Atsakymai gali būti įvairūs, pavyzdžiui, dažnai *Metuose* vartojami šie jaustukai ir dalelytės: „ak“, „jau“, „rods“.
4. Su vokiečiais, todėl kad XVIII a. Prūsų Lietuvoje ir Tolminkiemyje, kur gyveno ir dirbo Donelaitis, didelę gyventojų dalį sudarė vokiečiai, o Prūsija buvo vokiečių valdoma valstybė.
5. Atsakymai gali būti įvairūs (J. Bretkūnas, Vydūnas, I. Simonaitytė ir kt.).

IV UŽDUOTIS

1. Sakiniai 1 (*Arklys dagus kaip ugnis*), dagus „karštas, staigus, greitas“, 2. (*Beržinės malkos dagesnės negu alksninės*), dagus „greitai, gerai degantis, degus“, 4. (*Dagus žmogus, kuris greitai dirba, greitai supyksta*), dagus „karštas, staigus, greitas“ ir 5. (*Ne taip dagus darbas, ko skubini*), dagus „skubus reikalaujantis greito atlikimo“. 1 ir 4.

- Iš veiksmazodžio *diegti*. Būdvardžio *dagus* reikšmės: 3. (*Dagi rugiena, dagūs grumstai – vaikščioti basam bloga*) *dagus* „dygus, badus“, 6. (*Vėjas taip šaltas, taip dagus – lygu ugnį kas po nosia kūrentų*) *dagus* „aštrus, žvarbus, kandus, ėdus“, 7 (*Per pusiau praviras akis tartum ir dabar žybčiojo dagios jos akių liepsnelės*) *dagus* „piktas, pašaipus, įgeliantis, kandus“.
- Jie yra homonimai, nes yra tariami, rašomi vienodai ir turi visiškai skirtingas reikšmes.
- Rodo, kad žodis *nosis* tarmėje linkęs pereiti į kitą linksniuotę (ir linksniuojamas kaip žodžiai *vyšnia, žinia*). *Nosia*.
- Vietos pavadinimams. Ne. Nes jie nerodo vietos, yra mėsos pavadinimai ir priskiriami pavadinimams pagal priklausymą (rodo mėsos rūšį pagal gyvulius).
- Lyginamasis posakis apibūdina gyvulio (arklio) panašumą į ugnį pagal jo savybes, t.y. jis karštas, staigus, greitas kaip ir ugnis. Atsakymai gali būti įvairūs: būdvardžiai, skaitvardžiai, įvardžiai, dalyviai, padalyviai, prieveiksmiai.

V UŽDUOTIS

- Šatrijos Ragana vadovavosi krikščioniškaisiais idealais ir pati aktyviai diegė bei propagavo katalikiškosios pedagogikos, altruizmo vertybes. Dvasinį pasaulį suvokė kaip tikrąjį ir amžinąjį materialaus pasaulio ir kūniškumo atžvilgiu.
- Neoromantizmu, simbolizmu.
- Stasys Šalkauskis.
- K. Sirvydas žodį „protomeilis“ siūlė kaip lietuvišką žodžio „filosofas“. atitikmenį. Išvertus iš senosios graikų kalbos šis terminas reiškia asmenį, mylintį išmintį, protą.

VI UŽDUOTIS

- Mikalojaus Daukšos katekizmas, 1595 m.
- Konstantinas Sirvydas, XVII a.
- Jonas Kazlauskas, XX a.
- Liudvikas Rėza, XIX a.
- Kuršėnai, Laurynas Ivinskis.

VII UŽDUOTIS

- A. K. Boruta
B. *Baltaragio malūnas*
- A. A. Škėma
B. *Balta drobulė*
- A. A. Kulvietis
B. *Tikėjimo išpažinimas*

VIII UŽDUOTIS

- Nors porą kilometrų toliau nuo plento pasistūmėjus!* Šiuo sakiniu kalbėtojas reiškia sau ir kitiems pageidaujamą veiksmą.
- Priedėliai: ...*blokavas*, *buves bėglys*; *vokiečiai bėgliai*... Jais dažniausiai reiškiamą profesija, tautybė, pareigos, giminystės ryšys, apibūdinama tam tikros asmens, daikto ar reiškinių ypatybės.
- 5 (penki). Priebalsių asimiliacija yra jų supanašėjimas.

4. Gali būti kirčiuojamas kairiniu kirčio ženklų (graviu), pvz., *tònas*, ir riestiniu kirčio ženklų (cirkumfleksu), pvz., *fortepijònas*. Taip.
5. Atsakymai gali būti įvairūs: išsiskiria ironija, sarkazmu, tragikomišku juoku, realios tikrovės pašaipa, tekste kuriami groteskiški, absurdiški vaizdai.